

**МАТЕРИАЛИ ЗА ТЪРГОВИЯТА В НАТУРА
ИЗ БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ**

Мирослав ТОШЕВ

Abstract: *This work presents the gathered primary material on the topic of the natural trade among Bulgarian lands through the second half of XIX and the first decades of XX century. It's made a try for some primary conclusions regarding its distinctive features.*

I hope that the represented materials can serve for a good basis about further researches as the distant goal is to reveal in maximum detail the system of natural trade among Bulgarian lands and to be used in the reconstruction of the economic models in the far way past.

Keywords: *Bulgarian lands: end of XIX century; first decades of XX century, trade, natural exchange, exchange in kind*

JEL: N01

Всеки, който се е занимавал с история, история на търговията или икономика неминуемо се е запознавал с най-древната система на покупко-продажба. В научната литература тя се определя като първична форма на търговията изобщо. Оказва се обаче, че проучванията по темата, поне в нашата книжнина, спират до въпросната констатация (Raduncheva, 1976, pp. 107, 118-120; Venedikov, 1981, p. 193; Tihov, 2006, pp. 80; 83; 84; 85; 93; Bogorov, 1983, p. 220; Natov & Likov, 1997, p. 21; Hristov, 2005, p. 13; Kolev, 2000, pp. 166-167).

Настоящата разработка има за цел да представи събрания до момента първичен материал по темата и да направи опит за някои първоначални изводи за характера на натуралната размяна из българските земи от втората половина на XIX и началните десетилетия на XX век.

Нека да започнем изложението с глинени съдове.

Троянските майстори грънчари¹ са заменяли продукцията така: „Трампахме шарени грънци за жито, пък прости (без украса) – за мъмули (царевича)” (Terminology, 1992, pp. 18; 110). Размяната е била „пълно за пълно”. По-големите съдове са се пълнели един път със зърно, а по-малките – два пъти (Hadzhiev, 1954, p. 51).

В с. Енина, Казанлъшко, троянчани продавали пахарката „едно за едно”, а плоските паници – „две за едно” (Pорова – Kitirova, 2001, p. 124).

Грънчарите от Ракитово също продавали за жито: „Навремето харчехме с жито – пълно за пълно. Ако е гледжосано – пълни го два пъти, ако не – един път” (Gerginova, 2011, p. 195, 198).

Следователно, при най-разпространената размяна на глинени съдове за зърно, „цената” се е определяла от: 1. Външен вид – дали съдовете са украсени или не; 2. Големина, а от там вместимостта на съда; 3. Формата на съда, доколкото тя определя обема, а оттам и насипната „цена”; 4. Гледжосан ли е съда и съответно, какво количество материали и труд допълнително са вложени в изработката му.

Друга стока, ежедневно необходима на селските стопани са били дървените занаятчийски изделия.

Кацарите от Троянско и Тетевенско продавали стоката си из равнинните села. Продажбите се извършвали срещу пари или зърно. Една каца се е пълнела два пъти с пшеница или царевича (Teneva, 1999, p. 138); малките дървени корита се пълнели два пъти със зърно, а големите – само един път (Teneva, 1999, p. 126).

Както цяла северна България така и Омуртагския край е бил добър пазар за габровската занаятчийска стока. Все още се помни как „габровци със жито сичко даваха... шиници, кринчета”, а купувачите напълвали шиника два пъти със зърно и това му е била „цената”².

Наред с търговията на габровските кърджии, натурална размяна се е осъществявала и между селищата в Омуртагския край.

---

¹ Благодаря най-сърдечно на колежката Десислава Вутова от Музея на народните художествени занаяти и приложните изкуства в Троян, която ми предостави многостранна и твърде обширна информация за троянските майстори и търговията им!

² Стефан Димитров Бачев е роден през 1927 г. в с. Велево. Образование – „трети клас по старому”, коларо-железар, земеделие и животновъдство.

Турското население от планинското с. Птичево и околните села е изработвало различни дървени изделия, приготвяло е дървен строителен материал и дърва за огрев. После са ги отнасяли и са ги предлагали в по-ниско разположените селища. Основните стоки са били:

Яреми за воловете: Един ярем за волския впряг се е разменял за един шиник жито.

Дървен ок за дървен плуг: Един ок се е заменял за един шиник жито – „по един шиник даваха [за ок]... един шиник жито и айде”.

Сапове за мотики, брадви и др.: Връзка от десет сапа се е разменяла за един шиник жито или оронена царевица – „десет сапа [се разменяха] пак [за] един шиник царевица, жито... како има такова дават”³.

В по-късни времена, вероятно през 40-те и 50-те години на XX век, при размяната на дървен строителен материал срещу зърно настъпва известно модернизирание – количеството на стоките се е определяло според тяхната парична цена – „даваха матриал и кату няма оня пари... [а] има жито – тия гладни, [и] зимат жито... те съ разбират помежду си... той матриал, да каем една кола струва 20 иляди лева [и] за 20 иляди лева му дава жито”⁴.

Жителите на с. Турия, Старозагорско, наред със земеделието са се занимавали с дърводобив и занаяти. През есента, турийци тръгвали с колите си да разнасят произведеното по „Овата” – Чирпанските и Старозагорските села. Разменяли ги за зърнени храни – едно дървено рало се е давало за два шиника жито. (Dimitrova & Zarev, 1973, p. 17).

Наред с хранителните продукти, доставяни по пътя на размяната, предмет на натуралната търговия е била и храната за добитъка.

От омуртагските планински селища селяните са слизали в равнинните села на Търговищко с коли натоварени с дърва. Давали ги за слама, с която да изхранят животните през зимата – „в Балкана... се препитаваха с матриали, с гори... земеделието беше слабо там... [затова ходеха в с.] Васил Левски [Търговищко]... [от тука] закарат дървета, [а] от там товарят слама [и] насам си [я] докарват”. Вероятно, кола с дърва се е сменяла за същата кола натоварена със слама, която добре се е притъпквала, за да се събере, колкото

---

³ Пак там.

⁴ Пак там.

може повече – „качил се той горе и тъпчи, тъпчи”⁵.

Предмет на натурална размяна са били и мелничните камъни.

В махала Попишка, Троянско дялали воденични камъни и ги продавали в севлиевските села. За един воденичен камък получавали „в натура четиридесет кофи царевица” (Marinovi, 2012, p. 17).

Наред с набавянето на зърно и слама стопаните от традиционната епоха са отделяли време и за разкрсяването на дома си.

В казанлъшкото село Енина жените всяка година замазвали на ново пода на къщите. За целта им е била необходима хубава червена глина. Носели я от с. Салтъково, дн. с. Копринка, Казанлъшко, „тамкашни турци”. Продавали са я с „кабранче (малка крина)” и в същия съд стопанките им насипвали „жито, царевица или друго нещо от домашното земеделско производство” (Pорова – Китирова, 2001, p. 124).

Следващия вид стоки, важен обект на пряката размяна, са хранителните продукти и напитки.

Разполагаме със спомени датиращи от втората половина на XIX век за натурална търговия в няколко по-големи селища на южна България и в с. Панагюрище. Ще си позволя да цитирам един по-обширен пасаж от тях:

В Панагюрище „Всякой още помни, когато в нашенско до скоро се разменяваха между производителите произведенията им, вместо да ги продават и купуват с пари, па и до сега още в някои места съществува тоя обичай или навик, за търгувание. Аз помня, че такова разменяване на произведенията ставаше и в Татар-Пазарджик, и в Средец, па и в още някои градове, преди освобождението на страната ни. А пък в Панагюрище доскоро жените даваха масло, сирене, вълна и сланина за череши, ябълки, круши, орехи и други овощия и храни, като продавачете другоселци откак теглеха (мереха) тежината на вълната или маслото и сиренето, два пъти по толкова даваха круши, орехи или щото и да е – за една ока вълна или масло, две оки череши или орехи. Немислимо беше да се купуват тия неща с пари” (Karapetrov, 1893, p. 17).

В Добруджа, селските стопани са търгували с вино предимно за пари. Но сред някои от преселниците дошли от Северна Добруджа са запазени

---

⁵ Стефан Димитров.

спомени, че преди 1940 г. са продавали вино на румънското население като са го заменяли за царевица (Ренева, 1974, р. 57).

Известен винопроизводителен център в южна България е с. Карабунар, Пазарджишко. Тук са идвали продавачи от Ихтиманска Средна гора, които доставяли дърва, картофи, дребен добитък и срещу тях получавали от „ценното карабунарско” при следните „цени”: Кубик дъбови дърва за 25 л. вино; Кубик букови дърва за 20 л. вино; Сто килограма картофи за 10 л. вино; Едно агне за 10 л. вино; Един овен – кило овен за кило вино.

Наред с изброените стоки обект на натуралната търговия са били и дъски и греди от Батак; от Борино – катран; от Самоков – грънчарски изделия; от Костенец – ножове, сърпове и др. (Zaykov, 1982, р. 95-96).

Гроздето от Карабунар също е било обект на размяна. Търговци от Балкана докарвали дърва и ги разменяли. Местните хора карали грозде в Сестримо, Ихтиман и околните селища, където го давали за дърва. От Самоков се доставяли картофи. Те се заменяли на тегло в съотношение „кило за кило – 100 кила картоф за 100 кила грозде”⁶.

Майсторите на дървени изделия от Троянско и Тетевенско наред със своята си стока разнасяли и продавали картофи. Разменяли се „пълно за пълно” – един шиник с картофи за един шиник с пшеница (Ренева, 1999, р. 126).

В Добруджа зеленчуците са се продавали не само за пари, но и срещу жито, ечемик, царевица, яйца, вино. В с. Църква например, за крина картофи се вземало крина зимница. В някои случаи стоката се преизчислявала в пари – за шиник царевица се давало толкова зарзават, колкото е била цената й спрямо цената на зеленчуците (Ренева, 1974, р. 62).

В полупланинското с. Старосел, община Хисаря, до към средата на XX в. не са се отглеждали зеленчуци. Зарзават се е доставял от жителите на равнинните селища, които го продавали срещу дърва за огрев или дървен строителен материал. Староселци разказвали: „Зарзавата го купувахме със замяна на дърва. Жената ще занесе едно дърво и ще напълни престилката със

---

⁶ Иван Димитров Писков е роден през 1930 г. в с. Карабунар. Писани спомени на 12.12.2015 г. Благодаря най-сърдечно на г-жа Иванка Бечева – Кърджийска, която ми предостави въпросната информация!

зарзават” (Primovski, 1983, p. 170).

В с. Язовец, околия Омуртаг ранни зеленчуци са могли да си позволят само по-заможните люде. Там през 40-те години на XX век е идвал да продава зарзават – най-вероятно – бай Васил от с. Орач „с белио кон... и баба Лозена, че му напунни шиник жито и че му го отнесе, а он че й тури у skutàча домати”⁷.

Друг продукт, който заема значимо място в натуралната търговия са плодовете.

В с. Каваклия, Лозенградско, в края на XIX век „след харман циганите” донасяли да продават киселици или дренки, които били едва, едва зачервени. Давали ги ока дренки или ока киселици за ока жито. Местните хора не са отглеждали овошки (Germanov, 1981, pp. 9, 36).

И в с. Юшенлий, дн. Ботево, Варненско плодовете са били рядък гост. Около 1919-1920 г. „само турците-къзълбаши от Пясъчник докарваха в село едри петровски сливи или круши мотруни. Тогава грабвахме по един тас и крадахме от хамбара жито, за да го заменим с тас сливи или круши” (Yanev, 1985, pp. 27, 58, 62).

Занаятчиите от Троян и Тетевен наред със своята основна стока различавали и заменяли в равнинните села сливи, ябълки и др. Търговията се извършвала „пълно за пълно” или една копаня с плодове за една копаня с пшеница (Teneva, 1999, pp. 106, 126).

През 40-те години на XX век натуралната търговия в някои селища на Омуртагския край придобила нови измерения – в нейното реализиране наред с дървените коли запрегнати с крави е било впрегнато и едно от най-значимите достижения на тогавашната „машинна цивилизация”.

Българите, населяващи Османпазарската (Омурташка) околия, в най-голямата си част са преселници от Кюстендилско, Трънско, Западните покрайнини и прилежащите им места.

От с. Шипочано, Кюстендилско дошъл Николчо Стоянов, наричан „Дели Никола” и се заселил в с. Калайджилари, дн. с. Присойна, общ. Анто-

---

⁷ Екатерина Славова Димитрова е родена на 4.08.1935 г. в с. Язовец. Образование средно-специално – Машино тракторно училище в гр. Левски. Комбайнер, кранист, плетачка, земеделие и животновъдство.

ново. Родствениците му в родния край и тукашните преселници замислили и осъществили една доста значима търговска операция в натура.

От Кюстендилско се събирали и изпращали ябълки. Те били опаковани в големи плетени кошове, подредени в слама, да не се наранят при транспорта. После се изпращали „по влака”. Роднините в с. Присойна, впрягали кравите и отивали на ж.п. гара Борисово, дн. Славяново, Поповско. Приемали стоката и тръгвали да я продават. Обикаляли из близките села и разменяли килограм брашно за килограм ябълки. Полученото брашно се опаковало в същите плетени кошове и се изпращало „по влака” за Кюстендилско. Описаната търговска операция се извършвала, защото „там било немотия”⁸.

„Постното масло”, макар и луксозна стока се е разменяло по пазарите из българските земи. Обикновено за три килограма сусамово семе се давало един литър сусамово масло (Gramatikov, 2008, p. 76).

В някои случаи, натурална размяна се е извършвала със стоки, които са твърде непривични от днешна гледна точка – през 50-те години на XIX в. в с. Джерулка, някъде по брега на р. Дунав, габровски кърджии са давали две оки пестил срещу една ока черен хайвер (Tsonchev, 1929, p. 504).

Наред със стоките от материалния свят, обект на натурална размяна са били и „символи на духа”. Според запазена до наши дни зографска сметка, поне един, тревненски иконописец е заменил своите икони за „... папур... брашно папу[рено]... паспал... кокошки и мисирки”⁹.

При разработката на темата, сред разнообразната информация за натуралната търговия заслужава да се отбележат някои постоянни стойностни съотношения:

Специално отбелязаното ценовото съотношение между орехите и житото. Сведението е от първите десетилетия на XX век и произхожда от Казанлъшко. При описанието на многобройните орехови дървета в гр. Казанлък и неговите околности авторът отбелязва, че орехите „се ценят винаги наравно с житото”. (Dochev, 1929, p. 255).

През 40-те години на XX в., в гр. Омуртаг цените на чистото масло и

---

⁸ Васил Георгиев Русев е роден през 1938 г. в с. Присойна. Образование основно. Тракторист, комбайнер. От рода на „Папагалите”.

⁹ Благодаря най-сърдечно на колежката Люба Цанева от СМРЗИ–Трявна за предоставената първична информация!

пчелния мед винаги са били еднакви. Така било „още от едно време и се така си вървят – колкото меда, толкова и маслото”¹⁰.

При проучвателската си работа по темата се натъкнах само на едно, единствено сведение за пряка замяна на домашни животни.

В с. Велево, Омуртагско ми разказаха, че една „пчела” се е давала за една овца – „аз знам пчела за овца, колко овцата струва толко пчелата струваше”¹¹.

Същата информация се откри и във втори източник. В диалектния речник на с. Кипилово, Сливенско, една от думите е обяснена така: „Бъша-баш – размяна на равностойни вещи (Една пълна тръвна с пчели за една овца)” (Georgiev, 1983, p. 145).

Представената първична информация по темата за натуралната размяна е малко и не позволява да се направят мащабни изводи. Могат само да се очертаят някои нейни особености:

- Размяната се извършва по ясни и точно определени правила.
- Ролята на „пазарлъка” е сведена до минимум.
- Замяна на обем срещу обем или „пълно за пълно”.
- Размяна на равно тегло или „кило за кило”.
- Посоките на размяна са главно между планината и полето.

За да се изясни във възможната пълнота цялостната система на размяна в натура по българските земи са необходими още изследвания и натрупване на първична информация. Надявам се изследванията по темата не само да продължат, но и да стават все по широкообхватни. Затова ще представя направленията на движение по места и видовете стоки, за които има първични сведения, но все още не са уточнени техните детайли и най-вече разменните им „цени”. Те биха могли да улеснят бъдещите изследователи.

Морска солена риба – есенно време кираджии от Асеновград, карали оцет в Анхиало и Поморие, а от там докарвали солена риба (Наутов, 2001, p. 286).

Вино и грозде – известното винарско селище Караагач, днес Брестник,

---

¹⁰ Гуцан Апостолов Гуцанов е роден през 1922 г. в с. Паничино. Семейството е имало дюкян, той е работил в него, а е бил и земеделец, закупчик, дърводелец.

¹¹ Стефан Димитров Бачев.

Пловдивско е разменяло вино из родопските селища срещу дърва за огрев (Zaykov, 1982, p. 116).

Вече бе споменато, че от Костенец в с. Карабунар са били доставяни железни изделия. Има спомени и за търговци от Самоков, които още „през турско” носели върхове за остени, подкови и др. Разменяли ги за грозде¹².

Плодове – пресни и сушени те се разнасят повсеместно от планината в полето или от бедни селяни из околните селища.

Вълна – за нея са заменяни най-различни стоки и тя, най-вероятно се е приемала като многостранен продукт за размяна (Ророва, 1961, p. 199).

Катран – без катран, с който да се смазват осите на дървените кола те бързо се износвали и чупели. С него се импрегнирали рибарските лодки и мрежите. Катран се доставял най-вече от Разложко, Родопите и т.н. (Найтов, 1985, pp. 460, 461, 462).

Хромелни камъни, точила, брусове – със сигурност точилни камъни и брусове са изсичани край с. Ябланово, Котленско и после са разнасяни „из Добруджата, към Дулово нататък” за замяна¹³.

Гайтан – по спомени, габровски кърджии са го разнасяли из Поповския край (Петров, 1980, p. 38), а щом са стигнали до там, със сигурност са го предлагали и другаде.

Глинени съдове – разнасяни са из цяла България от троянци, габровци, еленчани, айтозлии, от с. Бусинци и т.н.

Дървени занаятчийски изделия и дървен материал – доставяни са повсеместно от Троянско, Тетевенско, Габровско, от Родопите и т.н.

Дикани, кремъци и сачове за катми – запазени са спомени за диканари, които са идвали от Кърджалийско¹⁴. Те носели и сачове за катми (Toshev, 2008, pp. 53, 55; Minchev, 2008, p. 36). Станимашките кираджии са занасяли и давали оцет за кремъци в Шуменско, които после продавали на асеновградските диканари (Найтов, 2001, p. 283).

¹² Пенка Цонева е родена през 1918 г. в с. Карабунар. Писани спомени на 24.10.2012 г. в Пазарджик. Благодаря най-сърдечно на госпожа Иванка Бечева-Кърджийска, която ми предостави въпросната информация!

¹³ Благодаря най-сърдечно за предоставената информация на Мустафа Алиев Мустафов, роден през 1963 г. в с. Могилец. Средно образование, дългогодишен кмет на с. Могилец, община Омуртаг.

¹⁴ Стефан Димитров Бачев.

Юлари – нито едрият рогат добитък, нито конете са можели да се водят без юлари-оглавници, а те са сложни за изработване и за селянина ще е трудно да си ги направи сам. Затова габровските кърджии се ги разнасяли за продан из българските земи (Marinov, 1982, pp. 167-168, 195).

Сапун и свещи – през 1812 г. в с. Могилица габровските кърджии са давали сапун и свещи за сирене в толуми (Tsonchev, 1929, p. 504). Производителите на сапун в Асеновград са събирали нужната им дървесна пепел по къщите из града като я разменяли за готов сапун (Haytov, 2001, p. 288.). По същия начин са организирали работата си сапунджиите в Пирдоп (Stoyanov, 1941, pp. 239-240). Понякога сапуна се е правел на място, в селото – в с. Страхилово, Великотърновско се разказва, че той се е варял от сапунджии и селяните го купували от тях. Плащали им с кокошки, жито (Lichev, 2007, pp. 41-42).

Надгробни паметници – в с. Недан, Павликенско още се помни, че на майсторите каменоделци са заплащало със зърно или други храни за направата на каменните надгробия¹⁵.

REFERENCES:

- Bogorov, Iv 1983, *And it began with "Bulgarian eagle". Speech for the money*, Bulgarski pisatel, Sofia. (in Bulgarian)
- Dimitrova, L & Zarev K 1973, *Turiya*, OF, Sofia. (in Bulgarian)
- Dochev, G Kazanlyk and Kazanlyk region. Kazanlyk in the past and today. Sofia. 1929. Anniversary repertory for 50t anniversary from The Freedom of Kazanlyk town. Yearbook III). (in Bulgarian)
- Georgiev, V 1983, *Kipilovo Village – past and present*, Vol. 2 n.p., Sliven. (in Bulgarian)
- Gerginova, V 2011, 'One original potter', *The public crafts – past, present and future*, vol. 5, pp. 195-214. (in Bulgarian)
- Germanov, D 1981, *Hopes and girefs*, G. Bakalov, Varna. (in Bulgarian)
- Gramatikov, G 2008, *Traditional production of the nutritional vegetable oils in the Bulgarian lands during 15th-20th cc.*, Izdatelstvo na BAN, Sofia. (in Bulgarian)

---

¹⁵ Благодаря най-сърдечно на колежката Елена Христова, уредник в ИМ-Павликени, която ми предостави информацията!

- Hadzhiev, P 1954, *The pottery in Troyan region – contribution to its research in the town of Troyan and the surrounding villages*, Izdatelstvo na BAN, Sofia. (in Bulgarian)
- Haytov, N 1985, *The past of Yavoro, Devin, Manastir*, Hristo G. Danov, Plovdiv. (in Bulgarian)
- Haytov, N 2001, *Asenovgrad in the past*, Hristo G. Danov, Plovdiv. (in Bulgarian)
- Hristov, K 2005, *Bulgarian paper money*, Ciela, Sofia. (in Bulgarian)
- Karapetrov, P 1893, *Materials for description of the town of Panagyurishte and surrounding villages*, Sredetz. (in Bulgarian)
- Kolev, N 2000, *Bulgarian ethnography (ethnology)*, Gaberoff, Veliko Tarnovo. (in Bulgarian)
- Lichev, M 2007, *Strahilovo – pages from the past*, Zip, Sofia. (in Bulgarian)
- Marinov, V 1982, *The saddler craft in Bulgaria*, Izdatelstvo na BAN, Sofia (in Bulgarian)
- Marinovi, M M 2012, *The Neighborhood of Popishka*, Izd. Avt., Troyan. (in Bulgarian)
- Minchev, T 2008, *History of Skalsko village, Dryanovo region*, Ivis, Veliko Tarnovo. (in Bulgarian)
- Natov, M & Likov, G 1997, *The Bulagrian paper money*, Florir, Sofia. (in Bulgarian)
- Peneva, L 1974, 'Supplementary crafts' in Delcho Todorov (ed), *Dobrudzha*, Izdatelstvo na BAN, Sofia, pp. 49-67. (in Bulgarian)
- Petrov, Iv 1980, *Zaraevo*, Otechestven front, Sofia. (in Bulgarian)
- Popova – Kitipova, L 2001, *Aspects of Life in the Old Enina*, n.p. (in Bulgarian)
- Popova, P 1961, 'Aspects of the History of the Village of Strelcha' in Hristo Hristov (ed), *Panagyurishte and the region in the past*, vol. 2, Nauka i izkustvo, Sofia, pp. 168-209. (in Bulgarian)
- Primovski, A 1983, *Periodical trade centers. Ethnography of Bulgaria*, vol. 2, Izdatelstvo na BAN, Sofia. (in Bulgarian)
- Raduncheva, A 1976, *Vinitsya. Eneolithic village and necropolis. Excavations and researches*, Izdatelstvo na BAN, Sofia. (in Bulgarian)
- Stoyanov, M 1941, *The Town of Pirdop in the past and present*, Sofia. (in Bulgarian)
- Teneva, N 1999, 'Crafts' in Ganka Mihailova (ed), *The Lovech region*, Izdatelstvo na BAN, Sofia, pp. 104-163. (in Bulgarian)
- Terminology dictionary of the Crafts in the Troyan region 1992*, Izdatelstvo na BAN, Sofia. (in Bulgarian)
- Tihov, T 2006, 'Additional notes on the issue of the external trade of Bulgaria with

Byzantium in the period 681-971 (according to numismatic data)', *Izvestiya na Istoricheskiya muzei Shumen*, vol. 13, pp. 77-98. (in Bulgarian)

Toshev, M 2008, 'Notes on the material culture in some villages in the North region of Karnobat' in Margarita Vasileva (ed), *The culture of the villages in the North region of Karnobat*, Zograf, Varna. (in Bulgarian)

Tsonchev, P 1929, *Aspects of the agricultural past of Gabovo*, Sofia. (in Bulgarian)

Venedikov, Iv 1981, 'The farmer of First Bulgarian reign', in Ivan Venedikov (ed), *Development of agriculture in the Bulgarian lands*, Zemizdat, Sofia, pp. 181-126. (in Bulgarian)

Yanev, B 1985, *Form the shadow of the bundles*. Georgi Bakalov, Varna. (in Bulgarian)

Zaykov, Il 1982, *Book of Wine*, Hristo G. Danov, Plovdiv. (in Bulgarian)

Correspondence address:

Miroslav Toshev – Director

Historical Museum – Omurtag

53 General Totleben Str. 7900, Omurtag

Tel.: (+359) 885 124460

E-mail: muzei@abv.bg